

دانشگاه بیرجند
دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی
گروه روان‌شناسی

پایان‌نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد رشته روان‌شناسی با گرایش تربیتی

عنوان

مقایسه تطبیقی قوانین شرافت علمی نظام آموزش عالی ایران با دانشگاه‌های منتخب
بریتانیا و آمریکا

استاد راهنما

دکتر احمد خامسان

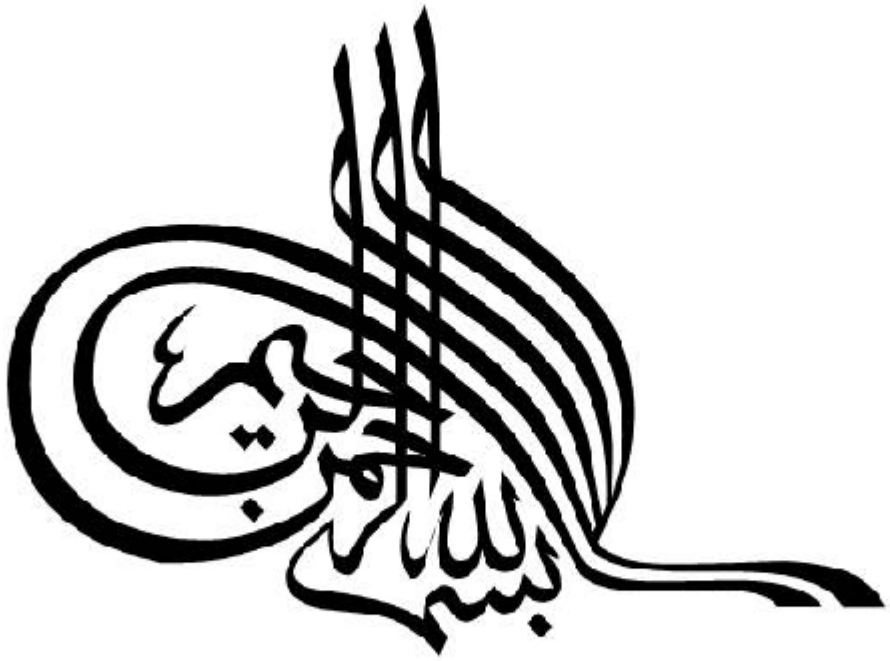
استاد مشاور

دکتر محسن آیتی

نگارش

محمد اصغر امیری

شهریور ۸۹

© حق چاپ این اثر محفوظ است.

کلیه حقوق این اثر متعلق به دانشگاه بیرجند می باشد. این اثر نباید بدون اجازه‌ی دانشگاه بیرجند ذخیره، ترجمه و یا به صورت جداگانه منتشر شود. استفاده از این اثر با ذکر منبع بلامانع است.

نویسنده متعهد می شود:

- در کلیه‌ی مراحل تحقیق و نگارش این اثر اخلاق حرفه‌ای را رعایت نموده است.
- انجام تحقیق و نگارش آن در کلیه‌ی مراحل حاصل کار محقق می باشد.
- هیچ بخشی از این اثر رونوشت سایر آثار نمی باشد و بخش‌هایی که از سایر منابع اقتباس شده است به طور مناسب ارجاع داده شده است.
- نویسنده عواقب شرعی و حقوقی هر گونه عدم صداقت علمی را به طور کامل می پذیرد.

تقدیر و تشکر

خداوند را به خاطر تمامی نعمت‌هایش که به من ارزانی داشته و همچنین به خاطر توفیق به انجام رساندن این کار سپاس‌گذارم.

لازم می‌دانم از تمامی بزرگواری که نامشان در ذیل می‌آید از صمیم قلب تشکر و قدردانی کنم. بی‌شک اگر تلاش، مساعدت و راهنمایی‌های ایشان نبود، این اثر به سرانجام نمی‌رسید:

استاد راهنما جناب آقای **دکتر خامسان**، که با راهنمایی‌ها و پیشنهادات ارزنده‌ی خود و همچنین ارزیابی این اثر برای چندین بار زحمات زیادی را متقبل شدند.

استاد مشاور جناب آقای **دکتر آیتی**، که از مشاوره‌های ایشان در انتخاب روش مناسب برای انجام این پژوهش و همچنین از پیشنهادات ایشان استفاده کردم.

جناب آقای **دکتر پاکدامن**، جناب آقای **دکتر پورشافعی** و سرکار خانم **دکتر راستگومقدم** که به‌عنوان اساتید محترم این دوره حق بزرگی بر گردن بنده دارند.

استاد محترم جناب آقای **مه‌دیزاده** و دوست عزیزم آقای **مستکملی** که منابع مناسبی در زمینه‌ی موضوع این پژوهش معرفی کردند و همچنین دوست و همکار ارجمندم آقای **فرمانی** که از نظرات سازنده ایشان بهره‌مند شدم.

پدر و مادر عزیزم که رنج‌های زیادی را برای ادامه‌ی تحصیل بنده متقبل شدند و دعای خیر و وجود آنان بالاترین سرمایه‌ی زندگی‌ام بوده است.

تمامی معلمان و کسانی که در طول زندگی از محضر ایشان تلمذ کردم و همچنین دوستانی که مرا یاری کردند و مشوق ادامه‌ی این راه بودند.

تقدیم به:

مادر عزیزم

چکیده

یکی از اهداف نظام آموزش عالی تربیت منابع انسانی مورد نیاز جامعه، در یک محیط رقابتی سالم است. در محیطی که امکان رقابت سالم وجود داشته باشد، ارتقاء افراد بر اساس توانایی، لیاقت و تخصص آن‌ها خواهد بود. یکی از عواملی که امکان رقابت سالم در محیط‌های علمی را از بین می‌برد، عدم صداقت علمی است. بسیاری از دانشگاه‌های معتبر جهان برای جلوگیری از عدم صداقت علمی قوانینی را وضع کرده‌اند. با این وجود، در نظام آموزش عالی ایران هنوز قوانین جامعی برای جلوگیری از عدم صداقت علمی تدوین نشده است. پژوهش حاضر با هدف مقایسه‌ی قوانین شرافت علمی دانشگاه‌های آمریکا و بریتانیا، به منظور فراهم کردن زمینه برای تدوین قوانین شرافت علمی نظام آموزش عالی ایران انجام گرفته است. پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی است و بر اساس جمع‌آوری اطلاعات یک مطالعه‌ی توصیفی-تطبیقی است. جامعه‌ی آماری این پژوهش شامل تمامی دانشگاه‌های آمریکا، بریتانیا و ایران بوده است. از هر کشور چهار دانشگاه با استفاده از نمونه‌گیری هدف‌دار به‌عنوان نمونه انتخاب شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش از روش جرج بردی استفاده شده است. داده‌های پژوهش بر اساس مؤلفه‌های اصلی قوانین شرافت علمی مورد مقایسه قرار گرفت و تفاوت‌ها و تشابه‌های مقوله‌های اصلی قوانین شرافت علمی در دانشگاه‌های مورد مطالعه مشخص شد. براساس یافته‌های پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که اولین گام برای جلوگیری از عدم صداقت علمی و درونی کردن کمال و شرافت علمی در دانشگاه‌ها، تدوین قوانین و یا منشور شرافت علمی است. در پایان پیشنهادهایی برای تدوین شرافت علمی و کمال علمی در دانشگاه‌های کشور ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: کمال علمی، قوانین شرافت علمی، عدم صداقت علمی، عوامل فردی، عوامل بافتی

فهرست مطالب

عنوان	شماره‌ی صفحه
فصل اول: کلیات پژوهش	
۱-۱ مقدمه	۲
۲-۱ بیان مسئله	۳
۳-۱ ضرورت و اهمیت پژوهش	۹
۴-۱ اهداف پژوهش	۱۱
۵-۱ سؤالات پژوهش	۱۲
۶-۱ تعریف اصطلاحات	۱۳
(۱) کمال علمی	۱۳
(۲) قوانین شرافت	۱۳
(۳) تقلب	۱۳
(۴) سرقت ادبی	۱۴
(۵) جعل یا تحریف	۱۴
(۶) تبانی	۱۴
(۷) خرابکاری	۱۴
(۸) همدستی در جرم	۱۴
(۹) سوءاستفاده کردن از رایانه	۱۴
(۱۰) بدجلوه دادن	۱۴
(۱۱) واگذاری چندگانه	۱۴
(۱۲) رشوه دادن	۱۵

- ۱۳) همکاری غیر مجاز ۱۵
- ۱۴) سرقت ادبی از خود ۱۵
- ۱۵) تسهیل عدم صداقت علمی ۱۵
- ۱۶) وانمود کردن ۱۵
- ۱۷) جعل هویت ۱۵
- ۱۸) سوء رفتار در پژوهش ۱۶
- ۱۹) سوء استفاده از مالکیت فکری ۱۶

فصل دوم: ادبیات و پیشینه‌ی پژوهش

- ۱-۲ مقدمه ۱۸
- ۲-۲ مصادیق عدم صداقت علمی ۱۸
- ۳-۲ عوامل مؤثر بر عدم صداقت علمی ۲۰
- ۱-۳-۲ عوامل فردی ۲۰
- ۲-۳-۲ عوامل زمینه ای ۲۲
- ۴-۲ قوانین شرافت علمی ۲۳
- ۱-۴-۲ مفهوم قوانین شرافت علمی ۲۳
- ۲-۴-۲ اهداف قوانین شرافت علمی ۲۳
- ۳-۴-۲ قوانین شرافت علمی دانشگاه‌ها ۲۴
- ۵-۲ پیشینه ۲۶
- ۱-۵-۲ عدم صداقت علمی ۲۶
- ۲-۵-۲ قوانین شرافت علمی ۲۹

فصل سوم: روش پژوهش

- ۱-۳ روش پژوهش ۳۳
- ۲-۳ جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری ۳۳
- ۱-۲-۳ جامعه‌ی آماری ۳۳

۳۳	..... نمونه‌ی آماری ۲-۲-۳
۳۳	..... روش نمونه‌گیری ۳-۲-۳
۳۳	..... روش گردآوری اطلاعات ۳-۳
۳۴	..... روش تجزیه و تحلیل ۴-۳
۳۵	..... مقوله‌های اصلی ۵-۳
۳۵	..... (۱) تاریخ شروع
۳۴	..... (۲) هدف
۳۵	..... (۳) انواع عدم‌صدافت تحصیلی
۳۶	..... (۴) مسئولیت اجرای قوانین
۳۶	..... (۵) ساختار کمیته‌های قوانین شرافت علمی
۳۶	..... (۶) تعهدنامه
۳۵	..... (۷) قلمرو قضایی اجرای قوانین
۳۶	..... (۸) روند رسیدگی
۳۶	..... (۹) مجازات‌ها

فصل چهارم: ارائه‌ی یافته‌ها

۳۸	..... ۱-۴ مقدمه
۳۸	..... ۲-۴ سؤال اول: قوانین شرافت علمی و سیاست‌های کمال علمی در دانشگاه‌های مورد مطالعه از چه زمانی شروع شده است؟
۴۰	..... ۳-۴ سؤال دوم: چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی در اهداف قوانین شرافت علمی کشورهای مورد مطالعه وجود دارد؟
۴۲	..... ۴-۴ سؤال سوم: چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی در تعریف و ارائه‌ی مثال‌ها و مصادیق شکل‌های مختلف عدم‌صدافت علمی در قوانین شرافت علمی کشورهای مورد مطالعه وجود دارد؟
۴۲	..... ۵-۴ سؤال چهارم: چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی در تعریف و مصادیق تقلب در قوانین شرافت علمی دانشگاه‌های مورد مطالعه وجود دارد؟
۴۵	..... ۶-۴ سؤال پنجم: سرقت ادبی و مصادیق آن در دانشگاه‌های مورد مطالعه وجود دارد؟
۴۷	..... ۷-۴ سؤال ششم: چه وجوه تشابه و تفاوت‌هایی در تعریف تبانی و مصادیق آن در دانشگاه‌های مورد مطالعه وجود دارد؟
۴۹	..... ۸-۴ سؤال هفتم: چه وجوه تشابه و تفاوت‌هایی در تعریف جعل و تحریف در دانشگاه‌های مورد مطالعه وجود دارد؟

- ۴-۹ سؤال هشتم: چه وجوه تشابه و تفاوت‌هایی در تعریف واگذاری چنگانه در دانشگاه‌های مورد مطالعه وجود دارد؟..... ۵۱
- ۴-۱۰ سؤال نهم: چه وجوه تشابه و تفاوت‌هایی در تعریف تسهیل عدم‌صدقت علمی و مصادیق آن در دانشگاه‌های کشورهای مورد مطالعه وجود دارد؟..... ۵۲
- ۴-۱۱ سؤال دهم: چه وجوه تشابه و تفاوت‌هایی در تعریف جعل هویت در دانشگاه‌های کشورهای مورد مطالعه وجود دارد؟..... ۵۴
- ۴-۱۲ سؤال یازدهم: در هر کدام از دانشگاه‌های مورد مطالعه، مسئولیت حمایت و پشتیبانی از قوانین بر عهده‌ی چه کسانی است؟..... ۵۶
- ۴-۱۳ سؤال دوازدهم: ساختار کمیته‌های قوانین شرافت علمی در کشورهای مورد نظر چگونه است؟..... ۵۸
- ۴-۱۴ سؤال سیزدهم: آیا در دانشگاه‌های کشورهای مورد مطالعه از دانشجویان به‌منظور پایبندی به قوانین تعهدنامه اخذ می‌شود؟..... ۵۹
- ۴-۱۵ سؤال چهاردهم: قلمرو قضایی اجرای قوانین در کشورهای مورد مطالعه مشمول چه کسانی خواهد بود؟..... ۶۰
- ۴-۱۶ سؤال پانزدهم: روند رسیدگی به‌اتهامات عدم‌صدقت علمی در دانشگاه‌های کشورهای مورد مطالعه چگونه انجام می‌گیرد؟..... ۶۱
- ۴-۱۷ سؤال شانزدهم: دانشگاه‌های مورد مطالعه چه مجازات‌هایی را برای هر کدام از مصادیق عدم‌صدقت علمی در نظر گرفته‌اند؟..... ۶۴

فصل پنجم: نتیجه‌گیری

- ۵-۱ نتیجه‌گیری ۶۶
- ۵-۲ پیشنهادها ۶۹
- ۵-۲-۱ پیشنهادهای کاربردی ۷۱
- ۵-۲-۲ پیشنهادهای پژوهشی ۷۱
- ۵-۳ محدودیت‌ها ۷۲

فهرست منابع

- ۱- فارسی ۷۴
- ۲- لاتین ۷۷

پیوست‌ها

- پیوست ۱: قوانین شرافت علمی دانشگاه لاورنس ۸۷
- پیوست ۲: روند رسیدگی به‌جرایم علمی دانشگاه نوتینگام ۹۶
- پیوست ۳: منشور اخلاق در انتشارات علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران ۱۰۷

پیوست ۴: آیین‌نامه‌ی ارسال مقاله به مجلات علمی و همایش‌ها و شرکت در مسابقات و جشنواره‌های ملی و بین‌المللی دانشگاه صنعتی

شریف ۱۱۱

پیوست ۵: اساسنامه‌ی مرکز توسعه‌ی اخلاق علمی و حرفه‌ای دانشگاه شیراز ۱۱۳

چکیده‌ی انگلیسی ۱۱۸

فهرست جداول

- جدول ۱-۲: انواع متغیرهای فردی مؤثر بر رفتار تقلب با منبع پژوهش ۲۱
- جدول ۲-۲: انواع متغیرهای بافتی مؤثر بر رفتار تقلب با منبع پژوهش ۲۲
- جدول ۳-۲: نتایج زمینه‌یابی‌ها از پژوهش‌های قبلی در زمینه‌ی تقلب دانشجویان ۲۷
- جدول ۴-۲: درصد ارتکاب به شکل‌های مختلف عدم‌صدقت‌علمی در نمونه‌ای از دانشجویان بریتانیا ۲۸
- جدول ۵-۲: میزان نگرش مثبت دانشجویان به شکل‌های مختلف تقلب ۲۹
- جدول ۶-۲: میزان ارتکاب به رفتار عدم‌صدقت‌علمی در دانشگاه‌های دارای قوانین شرافت‌علمی و فاقد قوانین شرافت‌علمی ۳۱
- جدول ۱-۴: تاریخ شروع قوانین شرافت‌علمی دانشگاه‌های کشورهای مورد مطالعه ۳۸
- جدول ۲-۴: اهداف قوانین شرافت‌علمی دانشگاه‌های مورد مطالعه ۴۰
- جدول ۳-۴: تعریف و مصادیق تقلب در دانشگاه‌های مورد مطالعه ۴۳
- جدول ۴-۴: تعریف سرقت ادبی و مثال‌های آن در دانشگاه‌های مورد مطالعه ۴۵
- ادامه‌ی جدول ۴-۴: تعریف سرقت ادبی و مثال‌های آن در دانشگاه‌های مورد مطالعه ۴۶
- جدول ۵-۴: تعریف تبانی و مصادیق آن در دانشگاه‌های مورد مطالعه ۴۸
- جدول ۶-۴: تعریف جعل و تحریف داده‌ها در دانشگاه‌های مورد مطالعه ۴۹
- ادامه‌ی جدول ۶-۴: تعریف جعل و تحریف داده‌ها در دانشگاه‌های مورد مطالعه ۵۰
- جدول ۷-۴: تعریف واگذاری چندگانه در دانشگاه‌های مورد مطالعه ۵۱
- جدول ۸-۴: تعریف تسهیل عدم‌صدقت‌علمی در دانشگاه‌های مورد مطالعه ۵۳
- جدول ۹-۴: تعریف جعل هویت در دانشگاه‌های مورد مطالعه ۵۴
- جدول ۱۰-۴: سایر شکل‌های عدم‌صدقت‌علمی در دانشگاه‌های کشورهای مورد مطالعه ۵۵
- ادامه‌ی جدول ۱۰-۴: سایر شکل‌های عدم‌صدقت‌علمی در دانشگاه‌های کشورهای مورد مطالعه ۵۶
- جدول ۱۱-۴: مسئولیت حمایت و پشتیبانی از قوانین در دانشگاه‌های مورد مطالعه ۵۷
- جدول ۱۲-۴: ساختار کمیته‌های قوانین شرافت‌علمی در دانشگاه‌های مورد مطالعه ۵۸
- جدول ۱۳-۴: تعهد نامه‌ی پایبندی به قوانین شرافت‌علمی ۵۹
- جدول ۱۴-۴: قلمرو قضایی قوانین شرافت‌علمی در دانشگاه‌های مورد مطالعه ۶۰

جدول ۴-۱۵: روند رسیدگی به موارد نقض قوانین شرافت علمی در دانشگاه‌های میامی و نیوهاون ۶۱

ادامه‌ی جدول ۴-۱۵: روند رسیدگی به موارد نقض قوانین شرافت علمی در دانشگاه‌های میامی و نیوهاون ۶۲

ادامه‌ی جدول ۴-۱۵: روند رسیدگی به موارد نقض قوانین شرافت علمی در دانشگاه‌های میامی و نیوهاون ۶۳

جدول ۴-۱۶: مجازات‌های عدم‌صداقت علمی در دانشگاه‌های کشورهای مورد مطالعه ۶۴

ادامه‌ی جدول ۴-۱۶: مجازات‌های عدم‌صداقت علمی در دانشگاه‌های کشورهای مورد مطالعه ۶۵

فهرست شکل‌ها

شکل ۱-۱: بعضی از شکل‌های اصلی عدم صداقت علمی ۴

شکل ۱-۲: رابطه‌ی کمال علمی، صداقت و پژوهش ۱۱

شکل ۱-۲: عوامل فردی و بافتی مرتبط با عدم صداقت علمی ۲۰

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱ مقدمه

یکی از کارکردهای نظام تعلیم و تربیت هر کشور، تربیت نیروی انسانی متخصص، کارآمد، متعهد و پایبند به ارزش‌های بنیادی آن جامعه است. هر کدام از این نظام‌های تربیتی برای نیل به این مهم باید برنامه‌های مدون و روشنی هم برای آموزش مهارت‌های حرفه‌ای و تخصصی، و هم برای آموزش ارزش‌ها و اخلاق حرفه‌ای داشته باشند. بنابراین نظام‌های علمی در صورتی موفق خواهند بود که توازن در ایفای تمامی نقش‌ها و انجام تمامی کارکردها داشته باشند.

سازمان‌های آموزشی نیازمند توجه بیشتر به مسائل اخلاقی هستند (شالباف، ۱۳۸۸)، و دانشگاه‌ها به‌عنوان بخشی از نظام تعلیم و تربیت هر کشوری، وظیفه دارند تا «ارزش‌های علمی»^۱ را به‌فراگیران انتقال دهند (بری، ۲۰۰۳). یکی این ارزش‌ها صداقت^۳ است (مرکز کمال علمی، ۴، ۱۹۹۹). بنابراین همان‌گونه که دانشگاه‌ها در انجام سایر وظایف خود اهتمام می‌ورزند، لازم است برای آموزش ارزش‌ها و اخلاق علمی و حرفه‌ای، و صداقت که یکی از این ارزش‌هاست، برنامه‌ریزی کنند.

کمال علمی^۵ امری نیست که بی‌اختیار یا به‌طور تصادفی در محیط‌های علمی ایجاد شود، بلکه مؤسسات آموزش عالی باید آن را به‌عنوان یک ارزش بنیادی در محیط‌های علمی ترویج دهند. بنابراین دانشگاه‌ها لازم است برای ترویج صداقت که یکی از ارزش‌های اساسی کمال علمی، و بخش جدایی‌ناپذیر فعالیت‌های سازمانی و فوق-برنامه است، سیاست‌هایی را اتخاذ کنند تا این سیاست‌ها و قوانین بتواند صداقت را به‌عنوان یک ارزش در فرهنگ سازمانی نهادینه کند و از «عدم صداقت علمی»^۶ بکاهد (سشنز، کارن، بری و همکاران، ۷، ۲۰۰۹).

پژوهش‌های انجام شده در زمینه‌ی اخلاق علمی متغیرهای زیادی را که بر عدم صداقت علمی تأثیر می‌گذارد، شناسایی کرده است. یکی از این موارد وجود «قوانین شرافت»^۸ است. پژوهش‌ها نشان داده است که قوانین شرافت علمی، می‌تواند عدم صداقت علمی را کاهش دهد (به‌طور مثال، مک‌کیب، تروینو و باترفیلد، ۹، ۲۰۰۱؛

---

¹ Academic Values

² Brey

³ Honesty

⁴ Academic Integrity Center

⁵ Academic Integrity

⁶ Academic Dishonesty

⁷ Sessions, Kuren, Berry & et al

⁸ Honor Codes

⁹ McCabe, Trevino & Butterfield

مک‌کیب، تروینو و باترفیلد، ۲۰۰۲؛ مک‌کیب، باترفیلد و تروینو، ۲۰۰۳؛ لشکربلوکی، ۱۳۸۷). بنابر این دستیابی به نظام آموزشی کارآمد، مستلزم تدوین قوانین شرافت علمی (اخلاق آموزشی) و بکارگیری آن قوانین است. نگاهی به برنامه‌های دانشگاه‌ها کشورهای مختلف مبین این است که بسیاری از دانشگاه‌های معتبر، سیاست‌هایی را برای جلوگیری از رفتارهایی که صداقت علمی را تهدید می‌کند، تدوین کرده‌اند. اما در کشور ما متأسفانه به صداقت علمی و عوامل تهدیدکننده‌ی آن کمتر توجه شده است. این پژوهش می‌تواند سرآغازی برای توجه به این ارزش بنیادین فراموش شده در نظام آموزش عالی کشورمان باشد.

۱-۲ بیان مسئله

عدم صداقت علمی از موضوعات مهمی است که در آموزش عالی جریان داشته، و فرآیند تحصیلی را، هم از لحاظ آموزشی و هم از لحاظ پژوهشی، مورد تهدید قرار می‌دهد (سیمون، کار، مک‌کلاف و همکاران^۱، ۲۰۰۴). عدم صداقت علمی خاص یک نظام یا کشور نیست. این پدیده در بسیاری از کشورهای جهان مثل، آمریکا، بریتانیا، کانادا، ژاپن، نیوزلند و سایر کشورها مطالعه شده است، اما با این وجود، در آسیا پژوهش‌های اندکی در این زمینه صورت گرفته است (لین و ون^۲، ۲۰۰۷).

عدم صداقت علمی، سوء رفتار علمی^۳ و تقلب^۴ در پیشینه‌ی پژوهش به جای یکدیگر بکار برده شده‌اند (وایدمن^۵، ۲۰۰۸). وقتی در مورد عدم صداقت علمی بحث می‌شود، اولین چیزی که فکر اساتید و دانشجویان متوجه آن می‌شود، تقلب است و در پیشینه‌ی پژوهش هم بیشترین توجه به تقلب در آزمون، متمرکز بوده است. اما با این وجود، دامنه‌ی عدم صداقت علمی فراتر از تقلب بوده است (لین و ون، ۲۰۰۷، القیسی^۶، ۲۰۰۸؛ لئونارد، لی‌براسر^۷، ۲۰۰۸ و بیسپن، پاترون و رسکلی^۸، ۲۰۰۸؛ هولینگر و کادوس^۹، ۲۰۰۹)، و علاوه بر آن ممکن است تنها مختص

¹ Simon, Carr, McCullough & et al

² Lin & Wen

³ Academic misconduct

⁴ Cheating

⁵ Wideman

⁶ Al-Qaisy

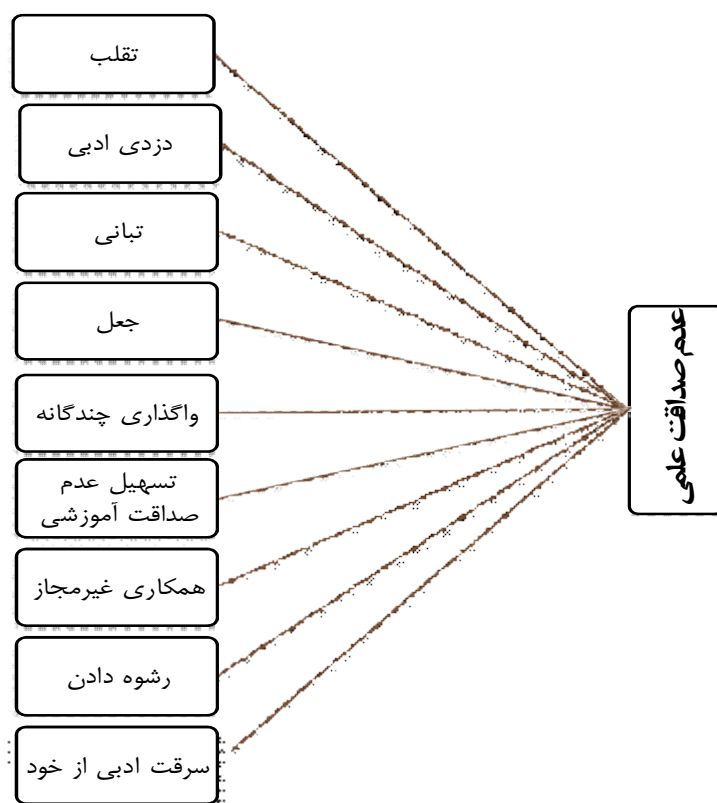
⁷ Leonard & LeBrasseur

⁸ Bisping, Patron & Roskelley

⁹ Hollinger & Kaduce

دانشجویان نباشد. بنابراین عدم صداقت علمی هم می‌تواند اشکال مختلفی داشته باشد (به‌طور مثال، ساترلی^۱، ۲۰۰۲؛ آندروود و سزابو^۲، ۲۰۰۳) و هم اینکه ممکن است توسط سایر اعضای جامعه‌ی دانشگاهی صورت گیرد. منظور از عدم صداقت علمی در این پژوهش، نه تنها تقلب در یک آزمون، بلکه هر آن چیزی است که می‌تواند ناشی از سوءرفتارهای دانشجویان، مربیان، و اساتید باشد. بنابراین از سرقت ادبی^۳، جعل^۴، الگوبرداری^۵، تحریف^۶ داده‌ها، اضافه کردن اسم خود در کاری که توسط دیگران انجام شده، چاپ مقالاتی که از اینترنت گرفته شده به نام خود، تا انبوه وسایل الکترونیکی که می‌تواند به‌طور مخفیانه به‌منظور تقلب و کپی گرفتن از کار دیگران، به کلاس آورده شود، را شامل می‌شود. بعضی از شکل‌های اصلی عدم صداقت علمی در شکل ۱-۱ نشان داده شده است.

شکل ۱-۱: بعضی از شکل‌های اصلی عدم صداقت علمی

¹ Satterlee

² Underwood & Szabo

³ Plagiarism

⁴ Fabrication

⁵ Templating

⁶ Falsification

همچنین عدم صداقت علمی گاهی ممکن است در بعضی از منابع مترادف فریب نیز بکار برود. به طور مثال، بیابانگرد (۱۳۸۶) در توضیح فریب می‌نویسد:

فریب به هر گونه تحریف، بدجلوه دادن و سرقت داده‌ها، یافته‌ها و افکار دیگران گفته می‌شود. این مورد شامل تحریف داده‌ها، شاخ و برگ دادن و آراستن گزارش‌های پژوهش، گزارش پژوهش‌هایی که انجام نشده است یا دستکاری داده‌ها به نحوی که فریبنده باشد، می‌شود (ص ۴۳۲)

برای درک بهتر اشکال گوناگون عدم صداقت علمی یا تقلب تقسیم‌بندی‌هایی صورت گرفته است. به طور مثال، رتینگر و کرامر^۱ (۲۰۰۹، ص ۳۰۰) عدم صداقت علمی را به تقلب در آزمون و سرقت ادبی تقسیم بندی کرده‌اند و برای هر کدام به شرح ذیل مصادیقی را ذکر کرده‌اند:

"تقلب در آزمون"

- استفاده از یادداشت‌ها در آزمون خانه؛
- استفاده از یادداشت‌ها در آزمون کلاس؛
- از روی کس دیگری نوشتن در آزمون خانه؛
- از روی کس دیگری نوشتن در آزمون کلاس؛
- اجازه دادن یا اجازه گرفتن برای رونویسی از پاسخ‌های آزمون؛

سرقت ادبی

- ارائه کردن یک مقاله سرقت شده؛
- استفاده کردن از یک منبع بر خط غیرمستند؛
- استفاده کردن از یک منبع مکتوب غیرمستند؛
- اضافه کردن کتاب‌نامه؛
- رونویسی کردن تکلیف خانه؛
- اجازه دادن به کس دیگری برای رو نویسی کردن تکلیف خانه؛
- انجام گرفتن تکلیف توسط کس دیگری؛
- انجام دادن تکلیف دیگری؛

---

¹ Rettinger & Kramer

- انجام دادن یک تکلیف فردی با یکدیگر؛

- جعل داده‌ها"

سیدحسینی‌داورانی (۱۳۸۳، ص ۵۴) تقلب را در سه گروه اصلی به شرح زیر تقسیم کرده است:

۱- "تقلب از طریق رساندن یا دریافت کردن اطلاعات از دیگران:

- اجازه دادن فردی به دیگران که از کار وی کپی بگیرند (جهت ارایه به اسم خود)؛

- کپی گرفتن از کار دانشجوی دیگر با اطلاع وی؛

- انجام دادن کار کلاسی برای دیگران؛

- نوشتن از روی دست دیگری در جلسه امتحان بدون آنکه وی متوجه شود؛

- کپی گرفتن از کار کلاسی دانشجوی دیگر، بدون اطلاع وی؛

- خرید کار کلاسی یا موارد مشابه (گزارش و ۰۰۰) از محیط خارج دانشگاه یا هم کلاسی؛

- ارتباط برنامه‌ریزی شده بین دو یا چند دانشجو به نحوی که در جلسه امتحان با علایم خاص پاسخ‌ها را

به یکدیگر منتقل نمایند؛

۲- تقلب از طریق استفاده از مواد یا اطلاعات ممنوعه:

- استفاده از عبارات منابع دیگر بدون ارجاع دادن به آن؛

- ابداع داده‌ها (داده سازی)؛

- جعل در ارائه‌ی مراجع؛

- تغییردادن داده‌ها؛

- آوردن مطالب غیرمجاز به جلسه‌ی امتحان؛

۳- تقلب از طریق فرار کردن از فرایند ارزشیابی:

- به جای دیگری امتحان دادن؛

- دادن رشوه، اغوا و فریبکاری جهت گرفتن نمره؛

- پنهان کردن مطالب، جزوات یا کتاب‌های کتابخانه تا سایر دانشجویان به آن دسترسی نداشته باشند؛

- سرقت سوالات؛

- تهدید، گرفتن حق السکوت و اخاذی"

همچنین زاهدی (۱۳۸۶، ص ۷۵) در پژوهش خود به بعضی دیگر از رفتارهای سوء علمی که در فرآیند

پژوهش و نگارش مقالات می‌تواند رخ دهد، اشاره می‌کند. این موارد عبارتند از:

- "گزارش کردن آثاری که هرگز به‌مورد اجرا در نیامده‌اند؛
- دستکاری داده‌های پژوهش به‌منظور استحصال نتایج مورد نظر مانند تنظیم نقاطی روی منحنی؛
- حذف نقاطی که روی منحنی قرار ندارند؛
- حذف داده‌هایی که نتیجه‌گیری‌ها را غیرقابل توجیه یا غیرقابل دفاع می‌نمایند؛
- استفاده نامناسب از علم آمار به‌طوری که ایجاد معنی‌داری کند."

بسیاری از مؤسسات آموزشی، پژوهش‌هایی را برای شناسایی عوامل موثر بر عدم‌صدقت علمی انجام داده‌اند و اقدام به تدوین سیاست‌های کمال علمی و قوانین شرافت علمی کرده‌اند (به‌طور مثال، مک‌کیب، تروینو و باتر فیلد، ۲۰۰۱)، اما با این وجود در کشور ما در زمینه‌ی کمال علمی و موضوعات مرتبط با آن (عدم‌صدقت علمی، سرقت ادبی، قوانین شرافت علمی، تقلب و ...) پژوهش‌های اندکی صورت گرفته است. نشانه‌ی این ادعا جستجوی کلید واژه‌ی تقلب در چهار پایگاه اطلاعاتی مهم کشورمان است.^۱ در پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی^۲ فقط ۲ مقاله راجع به موضوع تقلب (نخعی و سیدحسینی، ۱۳۸۴؛ مرادی و سعیدی‌جم، ۱۳۸۰) بازیابی شد. در پایگاه مجلات تخصصی نور^۳ هیچ مقاله‌ی پژوهشی معتبری بازیابی نشد. در پایگاه اطلاعاتی پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران^۴ فقط ۴ پایان‌نامه‌ی مرتبط با موضوع تقلب (سپهری‌نیا، ۱۳۷۶؛ دریس، ۱۳۷۷؛ نیک‌پور، ۱۳۸۲؛ سیدحسینی داورانی، ۱۳۸۳) بازیابی شد. و در بانک اطلاعات نشریات کشور (مگ ایران)^۵ تعداد ۱ مقاله (نخعی و نیک‌پور، ۱۳۸۴) بازیابی شد. در تمام پایگاه‌های ذکر شده برای سایر کلیدواژه‌های مرتبط با موضوع (مانند سرقت ادبی، جعل، الگوبرداری و ...) مقاله‌ای بازیابی نشد. بنابراین جمعاً ۷ مقاله معتبر در ایران در این زمینه به‌چاپ رسیده است، که ۴ مورد از منابع بازیابی شده پایان‌نامه، و از مقاله‌های بازیابی شده نیز دو مقاله ارائه‌ی نتایج پایان‌نامه‌ها بوده است. لذا در مجموع تعداد پژوهش‌های انجام شده کمتر از ۷ مورد می‌باشد.

^۱ این جستجو در تاریخ ۱۳۸۸/۷ انجام شده است.

^۲ SID

^۳ Noormags

^۴ Irandoc

^۵ Magiran